

Dr Janusz Strojny

Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności
Politechniki Rzeszowskiej

Ewolucja bankowości w kontekście rozwoju gospodarczego Euroregionu Karpackiego

Początki bankowości sięgają daleko w przeszłość. Już kilka wieków przed naszą erą w Egipcie, Babilonie, Grecji i Rzymie dokonywane były proste operacje bankowe. Były to transakcje, polegające na wypożyczeniu ze świątyń złota i srebra kupcom, którzy zamieniali je na towary, sprzedawali w innym regionie lub kraju, a nawet finansowali wyprawy kupieckie w północnej części Europy. Zyski, jakie kupcy otrzymywali ze sprzedaży towarów lub ich wymiany, pozwalały nie tylko zwrócić do świątyń równowartość pożyczonych przedmiotów – kapłani, którzy pilnowali w świątyniach złota i srebra, otrzymywali od kupców dodatkową (ustaloną wcześniej) ilość kruszcu¹. Tym samym świątynie, a konkretnie kapłani, poprzez pożyczanie i odbieranie w większej niż pożyczyci ilości, szybko bogacili się. Korzyści czerpali z tego również kupcy, którzy dzięki pomocy kapłanów i coraz większym zyskom, usamodzielniali się, a ich miejsce zajmowali kolejni kupcy. Rozwój handlu przyczyniał się do powstania w starożytności wielu nowych świątyń – pierwszych instytucji, protoplastów banku.

Prawdziwymi pierwszymi bankierami byli średniowieczni złotnicy i handlarze pieniędzmi (wekslarze), wymieniający monety miejscowe na zagraniczne bądź na srebro i złoto i na odwrót. Wówczas po raz pierwszy pojawiło się pojęcie bank, pochodzące od włoskiego słowa *banco* (stół, kontuar)², za którym wekslarze prowadzili swoje interesy.

Pierwsze banki pojawiły się na przełomie XVI i XVII wieku w Wenecji, Genui, Mediolanie oraz w Amsterdamie i Rotterdamie. Pierwotnie działalność tych banków skupiała się na pośredniczeniu w płatnościach, wyrównywaniu należ-

¹ W. Baka, *Bankowość Centralna, Funkcje-Metody-Organizacja*, Wydanie 2, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 2003.

² S. Czerni, M. Berger, *Słownik techniczny polsko-włoski*, wyd. 2 zm. i uzup., Wyd. Nauk.-Tech., Warszawa 2002.

ności i zobowiązań między kupcami poprzez przenoszenie depozytów z konta na konto. Na uwagę zasługuje działalność ówczesnych banków polegająca na wyrównywaniu płatności między kupcami. Tym, którzy nie posiadali w banku wystarczającej ilości zdeponowanych pieniędzy lub kruszcu, proponowano pokrycie wartości transakcji handlowej częścią zdeponowanych wartości innego kupca, a w zamian po określonym w umowie czasie, „pożyczający” kupiec zwracał tę część powiększoną o umówioną ilość pieniędzy, która stawała się zyskiem banku. Nie znano wtedy pojęcia inflacji i spadku wartości pieniądza w czasie, większość transakcji wyrażana była w złocie lub srebrze, co pozwalało rodzinom i klanom bankierskim na szybkie bogacenie się.

Taka działalność wkrótce przerodziła się w pierwszą działalność pożyczkową banków – w drugiej połowie XVII wieku banki na coraz większą skalę rozpoczęły kredytowanie handlu i rzemiosła.

Przyczyniło się to do koncentracji kapitału, rozwoju ekonomicznego oraz gospodarczego regionów i państw. Wiele wypraw handlowych na Daleki Wschód lub finansowanie podróży morskich uzależnione było od rodzin bankierskich oraz ich chęci do ryzyka związanego z finansowaniem takich przedsięwzięć. Jednak zyski, jakie bankierzy osiągali z działalności kredytowej, finansującej czasami bardzo niebezpieczne przedsięwzięcia handlowe, były niejednokrotnie niewspółmiernie wyższe od zysków z działań na rynku miejscowym, gdzie rozliczano transakcje kupieckie i udzielano niedużych pożyczek. Poza tym, wiele wypraw morskich, finansowanych przez banki, miało gwarancję zwrotu udzieloną przez głowę państwa – w razie niepowodzenia wyprawy król zwracał kredyt bankowi, niejednokrotnie poważnie naruszając królewski skarbiec, lub po prostu oddawał bankierom część królewskich ziem i budynków³.

Zmiany polityczne i gospodarcze, rozwój gospodarki pieniężnej, dokonujący się za sprawą banków, przyczyniły się do rozwoju dwóch struktur banków – bankowości zamkniętej, z przewagą własności rodzinnej, oraz bankowości otwartej, w której bank był własnością partnerów w interesach. W toku dalszego rozwoju z pierwszego wzorca wykształciła się bankowość inwestycyjna, polegająca na rozbudowie nie tylko sieci banków jednego klanu lub rodziny – celem stało się inwestowanie w nieruchomości, fabryki, rozbudowę sieci handlowych. Z drugiego wzorca powstała bankowość uniwersalna, której działalność przypominała współczesne banki komercyjne, zaś właściciele wartość majątku ulokowanego w bank wyrażali w posiadanych papierach wartościowych – akcjach⁴.

³ S. Bratkowski, *Nieco inna historia cywilizacji. Dzieje banków, bankierów i obrotu pieniężnego*, Biblioteka Nowoczesności, Warszawa 2003.

⁴ J. K. Solarz, *Studium Bankowości, Rozwój Systemów Bankowych*, Fundacja WIB, Warszawa 1998.

Znaczący dla rozwoju systemu bankowego był okres między I a II wojną światową. Nowo powstające państwa Europy Środkowej i Wschodniej przyjmowały pod wpływem Ligi Narodów dwuszczeblową strukturę systemu bankowego, gdzie bankiem „emitentem i kontrolerem” stał się bank centralny. W tym okresie powstały dwa modele działalności bankowej.

Pierwszy model, preferowany przez państwa „odrabiające” dystans do krajów trzonu gospodarki światowej, opierał się na bankowości uniwersalnej, nastawionej na świadomie wybraną grupę klientów, którym pragnie się zaoferować jak najbardziej kompleksową obsługę. W tym modelu współpraca z klientem budowana była na wzajemnej lojalności i długoletniej współpracy.

Polegała na budowaniu relacji z nowymi firmami, kredytowaniu ich powstania przez krótkoterminowe kredyty, a w perspektywie długoterminowym kredytowaniu rozwoju i działalności, finansowaniu wielkich przedsięwzięć (budowa dróg, zakładów produkcyjnych).

Nie bez znaczenia jest to, że długoterminowe kredyty inwestycyjne zabezpieczone były zamianą zadłużenia na akcje kredytowanej spółki. Często bez wsparcia finansowego banku nadwyżka podaży wobec efektywnego popytu kończyła się upadłością spółki. Formuła banku uniwersalnego wydaje się być korzystniejsza dla klientów niż instytucji pośrednictwa finansowego.

W Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii preferowano model banku specjalistycznego, którego ideą było pośrednictwo finansowe dla każdego, kto może zapłacić – banki nie nastawiały się na długotrwałe związki ze starannie dobranymi klientami. Początkowo banki specjalistyczne koncentrowały się na rozliczeniach w handlu zagranicznym, później zaczęły pomagać rządowi państw i przedsiębiorstwom w zaciąganiu pożyczek na rynkach finansowych innych krajów. Bankowość specjalistyczna stała się bardziej innowacyjna od bankowości uniwersalnej. Po pierwsze, wspierała nowo powstające przedsiębiorstwa i sektory gospodarki, takie jak np. biotechnologia. Po drugie, umożliwiała emisję instrumentów dłużnych na rynkach przy niższych niż w bankach uniwersalnych kosztach transakcyjnych⁵.

Przeciwstawianie bankowości uniwersalnej i specjalistycznej nie traci znaczenia w czasach współczesnych – postępujące procesy globalizacji gospodarki i bankowości⁶, rozwój rynków finansowych oraz dostęp do informacji powoduje, że banki stają się uniwersalne z perspektywy klienta i specjalistyczne z punktu widzenia ich pracowników.

Próba samoobrony przed lichwą uprawianą przez klany bankierskie stała się bankowość spółdzielcza. Skupiała głównie uboższe warstwy rzemieślników

⁵ W. Baka, *Bankowość...*, wyd. cyt.

⁶ W. Szpringer, *E-kommerce – e-banking. Wyzwania globalizacji*, Twigger, Warszawa 2003.

i ludności. Znalazła jednak szybko wsparcie w administracji państwowej, zainteresowanej w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego kraju poprzez rozwój rolnictwa, sadownictwa, przemysłu drzewnego i drobnego przetwórstwa, wspomagany ze środków publicznych. Ze środków podatników powstawały banki krajowe, skupiające i wspomagające oddolne inicjatywy spółdzielców i ułatwiające właściwe alokowanie pomocy finansowej państwa. Do podobnej grupy bankowej zaliczyć trzeba banki i kasy oszczędnościowe, powstające z inicjatywy lokalnych władz, w celu udostępniania tanich kredytów miejscowym rzemieślnikom – banki i kasy podporządkowano władzom terytorialnym, działającym na terenie regionu lub okręgu rolniczego.

W Polsce bankowość w pełnej formie rozwinęła się w pierwszej połowie XIX wieku, gdzie dekretem cesarza Rosji i króla Polski Mikołaja I, utworzono Bank Polski, którego działalność całkowicie podporządkowana była carskiej Rosji. Bank Polski, jako bank państwowy, był pierwszym bankiem, który przyczynił się do początków uprzemysłowienia ziem polskich.

Jego działalność wiąże się z powstaniem licznych ognisk życia gospodarczego, między innymi: Zakładów Starachowickich, Huty Bankowej, Zakładów w Żyrardowie, Warzelni Soli w Ciechocinku czy Papierni w Jeziorniej⁷. Niestety, jako odwet za powstanie listopadowe i styczniowe, bank stracił autonomię i został przekształcony w kantor rosyjskiego Banku Państwa.

Lata dwudzieste i trzydzieste XX wieku w Polsce były okresem dość silnego rozwoju bankowości, gdzie z jednej strony powstawały banki skupiające klany kupieckie, a z drugiej rozwijały się banki spółdzielcze i kasy oszczędnościowe. Dzięki temu rozwijały się zarówno duże okręgi przemysłowe, jak również drobny handel i rzemiosło.

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku ukształtował się model bankowości komercyjnej, opatrzony formułą 3-6-3, gdzie pierwsza trójka to oprocentowanie depozytów, szóstka oznaczała stopę procentową kredytów, a druga trójka godzinę zakończenia pracy. W zamkniętej gospodarce finansowej i bankowej, gdzie maksymalne stopy oprocentowania regulowało prawo, rynek usług bankowych był szczelnie zamknięty przed konkurencją zagraniczną, bankowość wydawała się sprawą prostą i przyjemną.

Sprawy zaczęły się jednak komplikować, gdy w skali globalnej wyrównała się się podaż oszczędności z zyskownym zaangażowaniem ich w działalność kredytową. Globalizacja współczesnych rynków finansowych rozpoczęła się po 1986 roku, kiedy na giełdzie w Londynie wystąpiła deregulacja rynku kapitałowego. Nastąpił bardzo gwałtowny wzrost operacji bankowych zagranicznych połączony ze zmianą źródeł finansowania przedsiębiorstw, które z drogich banków

⁷ W. Baka, *Bankowość...*, wyd. cyt.

przenosiły się do tańszych instytucji parabankowych oraz ogólnodostępnych rynków finansowych⁸.

U schyłku XX wieku banki utraciły monopol na pośrednictwo finansowe. Klienci otrzymali bezpośredni dostęp do rynków pieniężnych i kapitałowych. Rentowność tradycyjnej działalności depozytowo-kredytowej banków bardzo się zmniejszyła, a udział kredytu w zewnętrznym finansowaniu się przedsiębiorstw spadł. Najdobitniejszym wskaźnikiem zmierzchu tradycyjnej bankowości był spadek jej udziału w depozytach gospodarstw domowych, zamieniony na inwestycje w papiery wartościowe.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku rozpoczęła się walka o przetrwanie. Banki zaczęły zawierać strategiczne sojusze z firmami ubezpieczeniowymi, pojawiła się duża ilość fuzji banków oraz przejęć. Obecnie cechą charakterystyczną rozwoju systemu bankowego jest zaostrzona konkurencja.

Jej istotą jest powstanie sytuacji, w której podmioty wchodzące na rynek oraz podmioty na rynku obecne, ponoszą takie same koszty, mają dostęp do tych samych informacji, słowem – potencjalnie w każdej chwili ktoś może stać się konkurentem istniejących banków⁹. Oznacza to, że po to, by sprostać tej sytuacji, koszty zainstalowania się na rynku oraz wyjścia z niego muszą być w nowo powstałej instytucji finansowej minimalizowane i nie mogą stanowić bariery dostępności na rynku. Stopień, w jakim regionalny i krajowy system bankowy odpowiada charakterystyce rynku finansowego o potencjale ostrej konkurencji, zależy w znacznej mierze od przyjętych w nim form prowadzenia bankowości.

Formy prawne prowadzenia biznesu bankowego i zakres działań banków zmieniały się w miarę dojrzewania rynków finansowych. Współczesny kształt instytucjonalny banków komercyjnych jest wynikiem wielowiekowej ewolucji – od średniowiecznej ludy kupca, wymieniającego monety z różną zawartością drogiego kruszcu do banku mającego sieć placówek w regionie, kraju a nawet kilku państwach świata, od rodzinnego interesu w obrębie osady, do ponadregionalnych sieci bankowych.

Ewolucja w bankowości trwa nadal, czego przykładem są nowo wchodzące na rynki w Polsce banki Europy Zachodniej – w 2005 roku wydano dwie licencje: dla RCI Bank oraz Cetelem¹⁰.

Nie oznacza to jednak napływu i innowacji w bankowości wyłącznie ze strony krajów europejskich. Bardzo dobrze na rynku bankowym radzą sobie Banki Spółdzielcze oraz SKOK-i, które swoją działalnością i rozwojem pokazują,

⁸ W. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, *Banki. Rynek. Operacje. Polityka*, Poltext, Warszawa 2002.

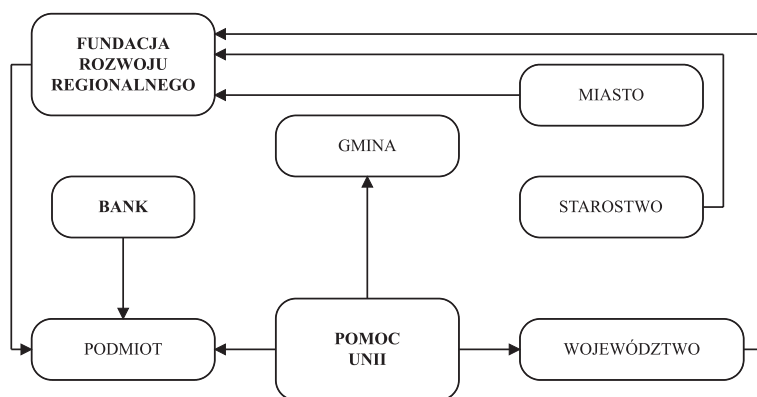
⁹ J. Grzywacz, *Podstawy bankowości. System bankowy. Kredyty i rozliczenia. Ryzyko i ocena banku. Marketing*, Difin, Warszawa 2002.

¹⁰ G. Kotliński, *Trudne ale ciekawe czasy*, „Gazeta Bankowa” 2005, nr 7.

jak duża część rynku usług bankowych nie jest zagospodarowana¹¹. Obserwując działające w Polsce banki, zauważyć można, że dużo jest jeszcze miejsca na usługi bankowe w segmencie małych i średnich przedsiębiorstw, jak również w segmencie detalicznym¹². Jest to jednak miejsce dla tanich, a więc raczej o charakterze regionalnym, banków.

Autor przeprowadził badania empiryczne wśród przedsiębiorców, gmin i powiatów na obszarze Euroregionu Karpackiego, efektem których jest opracowany rysunek 1, przedstawiający możliwości rozwiązania problemu finansowania działalności gospodarczej na analizowanym terenie.

Problem dostępności do środków finansowych jest podstawowym hamulcem rozwoju gospodarczego regionów opóźnionych gospodarczo. Zaprezentowany rysunek może pomóc administracji lokalnej w stworzeniu właściwych rozwiązań administracyjnych, prawnych i ekonomicznych, które zdynamizują przedsiębiorców, aby śmiało inwestowali i przez to przyczyniali się do wyrównania różnic między regionami w rozwoju gospodarczym.

Rysunek 1. Możliwości rozwiązania problemu finansowania działalności gospodarczej na terenie Euroregionu Karpackiego.

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z przedstawionymi wcześniej rozważaniami, podmiotami zasilającymi finansowo, elementy na obszarze Euroregionu Karpackiego mogą być: Bank Regionalny, Fundacja Rozwoju Regionalnego oraz pomoc z Unii Europejskiej.

¹¹ J. Pietrzak, *Czynniki przewagi konkurencyjnej na rynku bankowych usług detalicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.

¹² G. Kotliński, *Trudne...*, wyd. cyt.

Koordinatorem, działań finansowych ww. podmiotów powinna być administracja samorządowa (gmina) – tak uważa ponad 70% respondentów, natomiast tylko ponad 4% wskazuje na Radę Euroregionu Karpackiego. Świadczy to o tym, że dotychczasowa forma nie sprawdziła się, a wręcz spowodowała zmarnowanie 12 lat (Euroregion Karpacki powstał w 1993 r.), które mogłyby wpłynąć na wyrównanie lub zbliżenie się do rozwoju gospodarczego lepiej rozwiniętych województw sąsiednich. Jest to na tyle uzasadnione, że samorząd lokalny w najlepszym stopniu zna problemy uczestników rynku lokalnego.

Funkcje koordynujące gminy zostały potwierdzone w praktyce w przypadku takich krajów jak Francja i Niemcy. Ponad 60% mieszkańców Euroregionu Karpackiego popiera ideę powołania do życia banku regionalnego, który na zasadach zbliżonych do komercyjnych udzielałby pomocy finansowej podmiotom gospodarczym. Jednym z udziałowców banku powinny być gminy, które partycypowałyby w zarządzaniu tym bankiem. Oznaczałoby to w praktyce, że gminy w sposób pośredni mogłyby stymulować rozwój pożądaných kierunków działalności gospodarczej.

Fundacja Rozwoju Regionalnego, jako drugi element finansujący działalność gospodarczą w Euroregionie Karpackim, skupiałaby środki finansowe zarówno z Unii Europejskiej, jak i jednostek samorządowych, fundusze gmin, miast, starostw oraz województwa podkarpackiego.

Fundacja Rozwoju Gospodarczego finansowałaby określone podmioty gospodarcze, przyznając im pomoc finansową na warunkach bardziej przyjaznych niż bank.

Po rozwinięciu działalności gospodarczej zasilane wcześniej podmioty gospodarcze, po upływie określonego czasu zwracałyby środki finansowe do Fundacji i mogłyby zasilić kolejne podmioty rynku lokalnego (nowopowstające lub istniejące).

Ze względu na niskie dochody realne, województwo podkarpackie może występować o pomoc z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Warunki przyznania tej pomocy są ściśle określone. Możliwość pozyskania środków z UE wiąże się z koniecznością dysponowania określonymi środkami finansowymi i zamrożenia ich na pewien czas do momentu rozpatrzenia wniosków. Pomoc ze środków UE może być również kierowana do Fundacji Rozwoju Regionalnego i jednostek samorządowych.

LITERATURA

- Baka W., *Bankowość Centralna, Funkcje-Metody-Organizacja*, Wydanie 2, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 2003.
- Bratkowski S., *Nieco inna historia cywilizacji. Dzieje banków, bankierów i obrotu pieniężnego*, Biblioteka Nowoczesności, Warszawa 2003.
- Czerni S., Berger M., *Słownik techniczny polsko-włoski*, wyd. 2 zm. i uzup., Wyd. Nauk.-Tech., Warszawa 2002.
- Grzywacz J., *Podstawy bankowości. System bankowy. Kredyty i rozliczenia. Ryzyko i ocena banku. Marketing*, Difin, Warszawa 2002.
- Jaworski W., Krzyżkiewicz Z., Kosiński B., *Banki. Rynek. Operacje. Polityka*, Poltext, Warszawa 2002.
- Kotliński G., *Trudne ale ciekawe czasy*, „Gazeta Bankowa”, nr 7, 2005.
- Pietrzak J., *Czynniki przewagi konkurencyjnej na rynku bankowych usług detalicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Solarz J. K., *Studium Bankowości, Rozwój Systemów Bankowych*, Fundacja WIB, Warszawa 1998.
- Szpringer W., *E-kommerce – e-banking. Wyzwania globalizacji*, Twigger, Warszawa 2003.

The Banking Evolution in the Context of Economic Development of Karpaty Euroregion

Summary

The inspiration to write down the article was the changes that have appeared in the banking services turnover in Poland after the implementation of market economy. The author presented some possibilities of evolutionary adaptation of banking service and resolving the problem of financing economic activity in the area of Karpaty Euroregion.

The empirical part of the study was based on the conducted research covering the area of Karpaty Euroregion. In the study there were proposed some solutions that can probably influence economic recovery with symbiotic actions of administration and enterprises operating in analyzed market area.